

'Papieren' voor de toekomst Wat heeft archief met mensenrechten te maken?

door

Gustaaf JANSSENS

Abstract

A purely cultural perception of records and archives is one-sided and incomplete. Records and archival documents are necessary to confirm the rights and the obligations of both the government and the citizens. "The records are crucial to hold us accountable", says archbishop D. Tutu, former president of the South African 'Truth and Reconciliation Commission'. For this reason, the government should organize the archives in such a way that archival services can fulfil their task as guardians of society's memory. Citizens' rights and archives have a close relationship.

Soms word je op straat, in de wagen of in de trein tegengehouden door een politieagent of door een controleur die, al dan niet in uniform, je identiteitskaart, je vervoerbewijs, kortom je 'papieren' vraagt. In oorlogssituaties of onder een autoritair regime is de vraag naar 'papieren' een gevreesd en beangstigend moment. Wie dan geen 'papieren' kan voorleggen, krijgt gegarandeerd moeilijkheden of verdwijnt. Ook vandaag zijn 'mensen zonder papieren' niet te benijden. Zij verblijven vaak illegaal in het land, zijn zo goed als rechteloos en moeten krachtens de wet zo snel mogelijk verdwijnen: eerst naar een interneringscentrum en dan, weg – het land uit.

Wij, burgers met een identiteitskaart, wij hebben 'papieren'. Wij maken ons doorgaans ook geen zorgen over onze 'papieren'. Wij – een kleine groep archivariissen, waaronder ikzelf, niet te na gesproken – maken ons ook geen zorgen over 'de papieren' van de overheid. Het lot van het overheidsarchief laat de meeste mensen koud en ook de overheid zelf – zowel de Vlaamse als de federale – is niet of nauwelijks geïnteresseerd en toont zich doorgaans zeer onverschillig inzake archiefzorg en archiefbeheer. Dit verklaart waarom, ondanks meer dan twintig jaar actie door het archiefveld en door de Vlaamse beroepsvereniging van archivariissen, de totaal voorbijgestreefde en niet aan de federale staats-

structuur aangepaste archiefwet van 1955 nog steeds niet gewijzigd of vervangen is.¹

“Wat wij zelf doen, doen wij beter”, was ooit een beleidslogan in Vlaanderen. Op archiefgebied doet Vlaanderen het echter niet beter. Al dateert de nieuwe Belgische federale grondwet toch al uit 1994, nog steeds is er geen Vlaams archiefdecreet dat de zorg voor en het beheer van het Vlaams openbaar archief regelt.² Andere autonome gemeenschappen in jonge federale staten, zoals Spanje bij voorbeeld, doen het op dat vlak beduidend beter. Zij hebben een eigen archiefwetgeving en een eigen archieforganisatie.³

Wat kan archief de burger eigenlijk schelen? Archief is niet belangrijk. Het is “saai”, oud, nutteloos en niet van levensbelang. Daar lig je als geëngageerd politicus toch niet van wakker.⁴

Om in deze discussie wat klaarheid te scheppen, is het nodig om stil te staan bij wat archief eigenlijk is. Hoe ontstaat archief en, ... wat heeft archief met mensenrechten te maken? Vooraleer echter tot de kern van de zaak te komen, is het goed om even stil te staan bij een aantal basisbegrippen uit de archivaliek.

¹ Over deze acties: B. Coppein, “De aanhouder heeft niet gewonnen Relas van mislukte pogingen ter vervangig van de Belgische Archiefwet”, in: *Bibliotheek- & archief-gids*, 82 (2006; afl. 2), p. 9-14. Even scheen er beweging in de zaak te komen. Op 28 februari 2007 hebben de senatoren A. Destexhe e.a. een wetsvoorstel tot wijziging van de archiefwet van 1955 ingediend (*Belgische Senaat. Zitting 2006-2007. Parlementair Stuk nr. 3-2084/1* (28 februari 2007)). Het voorstel kon niet vóór de verkiezingen worden behandeld.

² J. Cools, “Balanceren tussen bevoegdheden en het erfgoedbeleid”, in: *Uit de oude doos. Culturele archiefwerking in Vlaanderen* (red. M. Hoflack) (Archiefkunde, 8), Antwerpen, 2006, p. 26. Ook hier komt blijkbaar een beetje beweging in de zaak, cfr. de vraag van Vlaams parlements lid Dany Vandenbossche en het antwoord van minister G. Bourgeois, Vlaams minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme, over het publiekrechtelijk archiefbeleid: *Vlaams Parlement. Zitting 2006-2007. Handelingen Commissievergaderingen* (Parlementair Stuk nr. C.148-BIN12), vergadering van 27-3-2007.

³ Over de ‘Archivos Generales’, zoals die door de diverse Spaanse autonome gemeenschappen werden opgericht: J.J. Generelo Lanasa, “Para qué sirve el Archivo General en una Comunidad Autónoma?” in: *Boletín ACAL*, n° 34 (1999), p. 5-8. Voor de archiefwetgeving van 17 Spaanse autonome gemeenschappen: <http://www.anabad.org> (doorklikken naar ‘legislación’) – geraadpleegd op 26 februari 2007.

⁴ Over het imago van archief, archiefdiensten en archivariissen: G. Janssens “Goed voor het archief ...’. Over archiefvormers, archiefbescheiden en archivariissen”, in: *Handelingen [van de] Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis 1998*, 52 (1999), p. 169-186 en R. Alberch, “Imagen, marquetín y comunicación”, in: R. Alberch e.a., *Archivos y cultura. Manuel de dinamización*, Gijón, 2001, p. 27.

- *Wat is een archief?* - Archief is het "geheel van archiefbescheiden, ontvangen of opgemaakt door een persoon, groep personen of organisatie".
- *Wat is een archiefstuk?* - Een archiefstuk is een "document, ongeacht zijn vorm, naar zijn aard bestemd om te berusten onder de persoon, groep personen of organisatie die het heeft ontvangen of opgemaakt uit hoofde van zijn of haar activiteiten, zijn of haar taken of ter handhaving van zijn of haar rechten".
- *Hoe ontstaat archief?* - Archief ontstaat ten gevolge van een handeling of activiteit. Dit proces noemt men "archiefvorming".
- *Wat is archiefvorming?* - Archiefvorming is het "geheel van procedures en handelingen waarbij archiefbescheiden tot stand komen en in een archief worden opgenomen".

De geciteerde definities komen uit de *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*, een lexicon dat in 2003 verscheen en het resultaat is van Vlaamse-Nederlandse samenwerking tussen archivariësen.⁵ Deze terminologie is de vakterminologie die door alle Nederlandstalige archivariësen wordt gehanteerd om een goede communicatie onder vakgenoten en met de archiefgebruiker te waarborgen.⁶

Uit de geciteerde definities blijkt dat archief geen verzameling of collectie is, dat archief niet wordt verzameld, maar dat een archief een organisch ontstaan geheel is: de neerslag van handelingen en taken. De informatie die archiefstukken bevatten, is dan ook altijd 'informatie in context'.⁷

Zijn enkel archivariësen met archiefproblematiek bezig? Zeker niet. Het dynamisch archief – die documenten die dagelijks nuttig zijn voor de archiefvormer – is zo nuttig voor de archiefvormer, dat een docu-

⁵ A.J.M. den Teuling, *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*, 's-Gravenhage, 2003, nrs. 10, 8 en 13

⁶ Over archiefterminologie: G. Janssens, "Eén terminologie voor alle nederlandstalige archivariësen: vanzelfsprekend en noodzakelijk", in: *Een kompas met vele streken. Studies over Antwerpen, scheepvaart en archivaliek aangeboden aan dr. Gustaaf Asaert ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag* (red. G. Maréchal) (Archiefkunde, 5), Antwerpen, 1994, p. 100-109.

⁷ Hierover: T. Thomassen, "Het begrip context in de archiefwetenschap", in: *Context. Interpretatiekaders in de archivaliek* (red. P.J. Horsman, F.C.J. Ketelaar & T.H.P.M. Thomassen) (Jaarboek 2000 Stichting Archiefpublicaties), 's-Gravenhage, 2000, p. 15-28.

mentbeheerder vaak noodzakelijk is. Wie zijn archief goed beheert, spaart immers tijd en geld en wint aan geloofwaardigheid.⁸

Gelukkig zijn niet alle politici of overheidsinstanties blind voor de noodzaak van goed archiefbeheer. In België publiceerde de Dienst voor Wetenschappelijke en Technische informatie (DWTI) een *Informatie-nota digitale bewaring*⁹ en op internationaal vlak is de Europese Commissie al gedurende vele jaren begaan met het archiefbeleid in de Europese Lidstaten. De Commissie heeft speciaal aandacht voor de democratisering van de wettelijke bepalingen in verband met de raadpleegbaarheid van archief, voor internationale samenwerking op het gebied van het archiefwezen en voor preservering van archief, meer bepaald van elektronisch archief.¹⁰

Wanneer men er de Europese grondwet op naslaat, dan ziet men dat artikel II-101 (het artikel dat het recht op behoorlijk bestuur garandeert) wordt gevolgd door art. II-102 dat het recht van inzage in documenten waarborgt.¹¹ In haar ontwerp-resolutie van 6 mei 2003 over de archieven van de Lidstaten benadrukt de Raad van de Europese Unie dat – ik citeer – “goed bewaard en raadpleegbaar archief bijdraagt tot het democratisch functioneren van onze samenleving, zeer speciaal in een periode van belangrijke veranderingen (...)”.¹² Het resultaat van deze resolutie was het *Verslag over archieven in de uitgebreide Europese Unie*, een lijvig werkstuk dat in februari 2005 is aangenomen en dat de toekomstige ontwikkeling van het archiefwezen in Europa wil sturen. Het rapport noemt de archivaris “de behoeder van het geheugen van de

⁸ De ‘dynamische fase’ van archiefstukken verloopt gelijktijdig met de uitvoering van de activiteiten van de archiefvormer. In die fase zijn archiefstukken onmiddellijk nuttig voor de archiefvormer: A.J.M. den Teuling, *Archiefterminologie*, nr. 167 – toelichting. Over besparing door goed archiefbeheer: K. Vandermeersch, “Besparingen inzake archiefbeheer van een openbaar bestuur. Casus: het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen” en A. Meiresonne, “Het medisch archief. Casus: campus Brugman”, in: *Besparen en degelijk archief- en documentbeheer* (red. J. Baerten, F. Scheelings & J. Verhelst) (Archiefinitiatief), 3), Brussel, 1996, p. 103-110 en p. 121-130.

⁹ E. Phalet, *Informatie-nota digitale bewaring*, Brussel, juni 2004 (44 blz.). Met vijf aanvullingen (nrs. 1-5 - jan. - dec. 2006).

¹⁰ In 2002 werd een lijvig rapport over digitale ontsluiting en bewaring van erfgoed gepubliceerd: *The DigiCULT Report. Technological landscapes for tomorrow's cultural economy. Unlocking the value of cultural heritage. Full Report*, Luxemburg, 2002 (321 blz.) - raadpleegbaar via <http://www.digicult.info> (geraadpleegd op 28 februari 2007).

¹¹ Tekst van de Europese Grondwet, 29-10-2004: <http://www.consilium.europa.eu> (geraadpleegd op 27 februari 2007).

¹² *Publicatieblad van de Europese Unie*, 13 mei 2003, p. 2 (2003/C 113/02).

samenleving, (...) de bezorger van valabele en betrouwbare informatie aan het publiek, ter bevordering van meer democratie, en van een meer verantwoording aflegend en goed bestuur".¹³

* * *

Het colloquium van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, waarvan deze bundel de neerslag is, kreeg de titel "De informatiedrager als informant". Hoe de informatiedragers informanten zijn, is in diverse lezingen naar voren gebracht. De uitdagingen, vragen en oplossingen waarmee de moderne informaticatechnologie alle beoefenaars van de menswetenschappen confronteert, kwamen aan bod en ook het pro-actief optreden ten opzichte van de bewaring en ontsluiting van digitaal archief is behandeld.

Deze bijdrage, het slotreferaat van het colloquium, vraagt aandacht voor de rol die archief vervult in een samenleving waarin mensenrechten en transparant overheidshandelen centraal staan. De uiteenzetting gaat uit van de stelling dat een louter culturele perceptie van archief eenzijdig en onvolledig is, en dat archieven naast een culturele betekenis ook een heel belangrijke maatschappelijke functie hebben. Archief staat met andere woorden ten dienste van de burger en speelt een cruciale rol in het vrijwaren van de rechten van de mens.

ARCHIEVEN STAAN TEN DIENSTE VAN DE BURGER¹⁴

De rechtsstaat steunt op de principes van gelijkheid voor de wet en van respect voor de vrijheid en voor de rechten van de burger, zoals die na de Franse Revolutie van 1789 zijn geformuleerd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Franse wetgever al in 1794 het recht op raadpleging van openbaar archief heeft erkend. De wetgever dacht toen niet op de eerste plaats aan historici, maar aan de recht- en bewijszoekende burger. Vandaag denkt men bij acties met betrekking tot betere raad-

¹³ *Report on archives in the enlarged European Union. Increased archival cooperation in Europe: action plan. Elaborated by the National Experts Group on Archives of the EU Member States and EU institutions and organs at the request of the Council of the European Union*, Luxemburg, 2005, p. 128-134.

¹⁴ Wat volgt steunt hoofdzakelijk op G. Janssens, "Kan archief de wereld redden? Archieven: het hart van de democratische samenleving", in: *Bibliotheek- & archiefgids*, 82 (2006, af. 2), p. 15-21 en op Idem, "Les archives: la mémoire au coeur de la société démocratique", in: *Pliegos de Yuste*, 2 (2004), p. 49-58 - ook raadpleegbaar via <http://www.fundacionyuste.org/pliegos> (geraadpleegd op 24 februari 2007).

pleegbaarheid van archief spontaan en onwillekeurig aan de vraag van historici om sneller toegang te krijgen tot recenter archief, vooral dan gerechtelijk archief, archief met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog of archief met betrekking tot het koloniale verleden. De vraag naar een betere bewaring en naar een betere raadpleegbaarheid van archieven overstijgt evenwel het kader van de geschiedschrijving.

Een goede raadpleegbaarheid van archief laat toe dat iedereen, onder bepaalde en te verantwoorden voorwaarden, toegang kan hebben tot een zo ruim mogelijk aantal archiefbestanden. Een dergelijke openheid ten opzichte van de raadpleegbaarheid vermijdt dat de indruk wordt gewekt dat "men", dat de overheid, een en ander wil verbergen. Zo'n beleid laat toe het verleden beter te kennen en helpt de burger bij zijn zoeken naar waarheid en gerechtigheid. In een democratische rechtsstaat hebben overheidsarchieven immers niet enkel een bestuursondersteunende functie. Archief is nodig om de burger toe te laten de overheid over het gevoerde beleid ter verantwoording te roepen.

De notie "verantwoording afleggen" is erg belangrijk. Verantwoording afleggen is immers niet in de tijd beperkt. Het moet altijd kunnen gebeuren. Daarom is het noodzakelijk dat bij selectie van archief goed voor ogen wordt gehouden dat archiefbescheiden altijd antwoord moeten kunnen geven op de vraag van de burger die wil weten hoe de overheid met de rechten van het individu omgaat en is omgegaan. Hier komen we tot de kern van dit betoog: "Wat heeft archief met mensenrechten te maken?"

MENSENRECHTEN EN ARCHIEF

In een samenleving die recht en gerechtigheid nastreeft, zijn de rechten van het individu niet tijdsgebonden en kan begaan onrecht altijd worden goedge maakt. Wie onrecht heeft geleden, moet dan ook zijn of haar verhaal kunnen doen. Dit verhaal moet verifieerbaar zijn, en moet dan ook op authentieke en betrouwbare bronnen, d.w.z. op archief, steunen.

Archief vrijwaart het recht – zowel individueel als collectief – op de eigen geschiedenis. Zonder archiefstukken over discriminatie, vervolging en verdrukking is het verhaal van slachtoffers immers niet te verifiëren. Pas wanneer iemand aan de hand van authentieke documenten kan bewijzen welk onrecht hem of haar is aangedaan, kan hij of zij op duidelijke gronden eerherstel of schadevergoeding eisen. Archiefbescheiden zijn dus een instrument waarmee de burger zijn rechten kan bewijzen. Dit is altijd en in alle omstandigheden zo, maar het is

vooral het geval na het verdwijnen van een repressief regime. Dan is de aanwezigheid en de raadpleegbaarheid van authentieke archiefstukken gevormd door dat regime van cruciaal belang.

Archieven zijn een afspiegeling van de maatschappij die ze heeft geproduceerd. Repressieve regimes vormen ontzettend veel archief. Het zijn vaak zeer bureaucratische en uiteraard zeer controlerende systemen, waarin het uitvoeren van elk bevel goed moet worden gedocumenteerd. Daarom bevatten de archieven van deze regimes – ik denk aan het Stasi-archief van de voormalige Duitse Democratische Republiek, maar ook aan het archief van de politieke en van de geheime politie in de voormalige Sovjet-Unie en in Latijns-Amerikaanse dictaturen zoals Chili ten tijde van Augusto Pinochet of Uruguay onder Alfredo Stroessner – unieke informatie voor iedereen die actief bij het democratiseringsproces en het opbouwen van het leven in de nieuwe democratische staatsorde betrokken is.¹⁵

Het bewaren en valoriseren van de 'archieven van de terreur' (*los archivos del terror* in het Spaans, *the archives of terror* in het Engels) is dan ook verantwoord en noodzakelijk, precies omwille van het wederopbouwen van de democratische samenleving. De zorg voor en het beheer van zulke archieven is toekomstgericht. Het gaat hier immers niet op de eerste plaats om het verleden, maar wel om de toekomst, een toekomst van mensen die in een betere wereld willen leven. Zo zijn deze archieven uit het verleden echt 'papier voor de toekomst'. Zonder toekomstperspectief naar het verleden terugkijken, kan verlamdend werken en de pijn bestendigen. Door de archiefbescheiden die door het repressieve regime zijn gevormd een actieve rol te laten spelen bij het opbouwen van een nieuwe democratische samenleving, wordt recht gedaan aan wie onrecht heeft geleden en kunnen waarheid en verzoening hand in hand gaan om in de nieuwe samenleving zowel de collectieve als de individuele mensenrechten de plaats te geven die ze toekomt.

Onder collectieve rechten verstaat men onder andere het recht van de samenleving om een eigen weg naar de democratie te vinden. Het gaat ook om het recht van een gemeenschap op de integriteit van het geschreven geheugen. Vergeving schenken of een zwarte bladzijde uit

¹⁵ Over het Stasi-archief, zie de webpagina van de Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutsche Demokratischen Republik: <http://www.bstu.bund.de> (geraadpleegd op 24 februari 2007), en *Entscheidungen gegen das Schweigen. 15 Jahre Einsicht in die Stasi-Unterlagen*, Berlijn, 2007.

de recente geschiedenis omslaan, mag daarom geen reden zijn om het documentair erfgoed uit het pijnlijk verleden te laten verdwijnen. De samenleving, iedere burger en om het even waar hij of zij ook staat of heeft gestaan, heeft het recht om de ware toedracht te kennen van wat in het verleden is gebeurd. Een samenleving heeft overigens ook het recht om de verantwoordelijken voor begane misdaden tegen de mensenrechten en tegen de menselijkheid te kennen en te berechten. Dit zijn collectieve rechten die dikwijls enkel en alleen dankzij bewaarde archiefbescheiden in praktijk kunnen worden gebracht.

Onder individuele rechten rekent men: het recht om te weten wat er met verdwenen personen, familieleden of vrienden is gebeurd; het recht op inzage in de gegevens die over 'mijn persoon' werden bijeengebracht; het recht op bewijsvoering bij aanvraag tot eerherstel of tot schadevergoeding. Voor iedereen die hier vragende partij is, zijn de 'archieven van de terreur' de sleutel die de toegangspoort tot het verleden opent. Dankzij de informatie die deze archieven bevatten, kan een zeer ingrijpend gedeelte van het leven – zowel van het leven van individuele mensen als dat van de samenleving – worden gereconstrueerd en verwerkt. Niets is immers zo pijnlijk, zo traumatiserend en zo moeilijk om te dragen als het niet kunnen of het niet mogen weten.

Om de bewaring en de raadpleegbaarheid van de door repressieve regimes gevormde archieven te garanderen, moeten deze archieven een door de nieuwe democratische overheid gewaarborgd wettelijk statuut krijgen. Precies door garant te staan voor de bewaring en de raadpleegbaarheid van deze archieven, neemt de rechtsstaat afstand van het repressieve regime. De archieven van de terreur van vernietiging vrijwaren is dan ook een essentiële taak voor de overheid, die op die manier een niet te onderschatten rol speelt bij het bewaren van het collectieve geheugen. Door de archieven van de terreur voor onderzoek raadpleegbaar te maken, maakt de overheid het schrijven van "een noodzakelijk pluralistische nationale geschiedenis mogelijk. Hiertoe moeten zowel de wet als een instelling – de nationale archiefdienst – en een beroepsgroep – de archivarissen – garant staan voor de bewaring, de authenticiteit en de raadpleegbaarheid van de voor zulke onderneming noodzakelijke bronnen". Zo ziet de overheid het momenteel uitdrukkelijk in Zuid-Afrika, in Chili, in Brazilië, in Paraguay en in zo veel andere landen die, na jaren van discriminerend en repressief bestuur, nu moeizaam, maar met de hoop op een betere toekomst, de weg van de democratie zijn ingeslagen.

Bij bewaring en ontsluiting van archief staat niet het belang van de Staat centraal, wel het recht van de burger. Deze opvatting is vrij nieuw, zelfs voor westerse democratieën, maar zij knoopt duidelijk aan bij de

filosofie van de eerder aangehaalde Franse wetgeving uit 1794. Een staatsarchief dat, zoals bij voorbeeld in Zuid-Afrika ten tijde van de apartheid, als instelling een instrument in de handen van het regime was, krijgt nu, in het democratiseringsproces, de opdracht om de archiefbescheiden te beheren in functie van het opbouwen van een samenleving waarin de overheid een transparant bestuur voert. De archivaris van zijn/haar kant levert in deze optiek 'een strijd vóór de herinnering en tegen het vergeten'. De archivaris is, zoals een Zuid-Afrikaanse archivaris het heeft geformuleerd, "diegene die kan aantonen wat de natie allemaal heeft meegemaakt". De archivaris die het archief van het voormalig repressief regime bewaart, ordent en ontsluit, valoriseert dit archief dan ook als 'een remedie tegen het vergeten'.

De slotresolutie van de 37ste Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives, die in oktober 2003 in Kaapstad werd gehouden, benadrukte terecht het belang van archief "als basis voor de rechten van de slachtoffers die genoegdoening willen verkrijgen, als wezenlijk element van het collectieve geheugen, als instrument om de verantwoordelijkheid voor de schending van de mensenrechten vast te stellen en als element bij verzoening en bij het verwezenlijken van algehele gerechtigheid".¹⁶

* * *

De informatiemaatschappij staat in het begin van de 21ste eeuw voor twee grote uitdagingen: 1) het toepassen van de moderne informatietechnologie ten einde het elektronisch geheugen niet te verliezen; 2) het integreren van het archief in de door de grondwet gegarandeerde rechten.

Over de noodzaak om de moderne informaticatechnologie in het archiefwerk te integreren bestaat geen twijfel. Het authentiek en blijvend raadpleegbaar bewaren van elektronisch archief, de zogenaamde digitale duurzaamheid voor digitaal gevormd archief, is een dwingende noodzaak die op internationaal, nationaal en regionaal vlak door de overheid wordt erkend. Het beheer van het digitale archief is dan ook één van de grootste uitdagingen voor het informatiebeheer in het algemeen en het archiefbeheer in het bijzonder. Inderdaad, "iedereen wil dat digitale documenten duurzaam worden bewaard en dat hun authenticiteit en hun raadpleegbaarheid gegarandeerd worden".

¹⁶ "Resolutions of the Delegates' Meeting, Cape Town, 24 October 2003", in: *Comma*, 2004 (afl. 2), p. 161-164 het citaat p. 162. De Nederlandse vertaling van de slotresolutie: *Bibliotheek- & archiefgids*, 80 (2004; afl. 3), p. 41-43.

Dat de overheid niet alleen de plicht heeft om ten behoeve van de rechtzoekende burger de archieven te bewaren, maar er ook voor moet zorgen dat het archief als wezenlijk element van transparant bestuur, men kan zeggen als “remedie tegen de dictatuur” gevaloriseerd wordt, is minder evident. De overheid moet borg staan voor het doorgeven van het archivalisch erfgoed aan de komende generaties. Het gaat hier om méér dan om de bescherming van zogenaamde ‘topstukken’.¹⁷ Een goed archiefbeleid voeren is dus enkel mogelijk indien de overheid zich ter dege rekenschap geeft van ‘het belang van archief voor de goede werking van een democratische samenleving’.

Met archiefstukken kunnen de rechten en de plichten van de overheid en van de burger worden gestaafd. Ook wanneer men niet leeft in een land dat in het onmiddellijke verleden een dictatoriaal regime heeft gekend is dat zo. Daarom dient de overheid het archiefwezen zo te organiseren en te ondersteunen dat archiefdiensten, met respect voor de rechten van de staat en van de burger, hun taak van behoeders van het geheugen van de samenleving naar behoren kunnen vervullen. Als dit gebeurt en als de overheid de politieke wil heeft om een informatie- en archiefbeleid te voeren dat garant staat voor een duurzame bewaring en een gegarandeerde raadpleegbaarheid van archieven, dan kunnen archiefdiensten en archivariissen ervoor zorgen dat de samenleving de toekomst met vertrouwen tegemoet kan zien.

* * *

Ik besluit deze uiteenzetting graag met een citaat uit de toespraak die aartsbisschop Desmond Tutu, gewezen voorzitter van de Zuid-Afrikaanse ‘Waarheid- en Verzoeningscommissie’, heeft gehouden bij de opening van de eerder genoemde 37ste Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives in Kaapstad: “The records are crucial to hold us accountable. They are (...) a powerful incentive for us to say “Never again”. They are a potent bulwark against human rights violations. We must remember our past so that we not repeat it”.¹⁸ Deze uitspraak indachtig ben ik ervan overtuigd dat archief de samenleving ‘papieren voor de toekomst’ geeft.

¹⁷ Over de bedenkingen van de Vlaamse archivariissen en de VVBAD (Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen) bij het ‘topstukken-decreet’: B. Coppein, “Terra incognita. Een ontdekkingreis naar het Vlaams archivalisch en documentair erfgoed van uitzonderlijk belang”, in: *Bibliotheek- & archiefjids*, 80 (2004; afl. 3), p. 11-19.

¹⁸ D. Tutu, “Liberation, Reconciliation and the Importance of the Record”, in: *Comma*, 2004 (afl. 2), p. 55.